

Борислав ВУЈИЋ

ИВО МАРИНКОВИЋ — СЛАВКО

1905, Сутиван на Брачу — 1943, Загреб

Ујесен 1931. године појавио се у Ваљеву млади двадесетшестогодишњи суплент са положеним професорским испитом, Иво Маринковић. Претходно је служио као суплент у Пожаревцу, па је одлуком министарства просвете С. Н. бр. 36894 од 11. октобра 1931. године премештен у ваљевску гимназију. Он је у Ваљеву провео само једну школску годину 1931/32, па је одлуком истог Министарства од 16. септембра 1932. године, С.Н. број 29920 премештен у гимназију у Копривници, а на његово место у ваљевску гимназију премештен је суплент Ахмет Гребо, али је овај кратко време провео у Ваљеву, па је премештен у Сарајево.

Маринковић је ове школске године предавао у ваљевској гимназији латински језик у VIII разреду прво одељење — 3 часа недељно, у VII разреду прво одељење — 3 часа недељно и у VI разреду друго одељење — 4 часа недељно и филозофију у VII разреду сва три одељења, по два часа недељно, дакле, свега је имао 16 часова недељно наставе. Главна струка му је била латински и грчки језик, а споредна историја старог века.

Директор ваљевске гимназије за време службовања Иве Маринковића у њој био је Милоје А. Павловић, који је крајем новембра 1932. године премештен у Крагујевац, а дужност предао 10. децембра 1932. године, напустио Ваљево и постао тамо директор учитељске школе, ту дужност Павловић је вршио све до октобра 1941. године. То је онај широм света познати директор учитељске школе, који се није хтео одвајати од својих ученика, није их хтео предати на милост и немилост окупатору и домаћим издајницама, него је остао са њима у борбеном реду и стрељан заједно са својим ђацима и још 7000 грађана Крагујевца, у оном великом и страшном фашистичком злочину. Ни његовог суплента Иву Маринковића неће мимоћи директорова судбина, тешка, али славна. Али су зато обадва били велики људи, и носиоци су, сваки за своје заслуге, нашег највећег признања, Ордена народног хероја.

Чињеница да је јуна 1932. године, када је у Ваљеву већ провео једну школску годину, имао свега 1 годину, 3 месеца и 12 дана службе, а да му је служба у Ваљеву била трећа (после Сиња и Пожаревца),

довољно за себе говори да је од самог почетка службовања Маринковић неким био три у оку. Мора да је ондашњим просветним, а можда и полицијским властима пао у очи његов напредан став. Зна се да таквим или није било места у државној служби, или, ако је било, имали су бити прогоњени. Покушај да се један Хрват, са острва Брача, упути у Србију, где неће бити примљен нити опасан, као у Хрватској, није успео. Треба забележити да је Маринковић службовао у Ваљеву само годину и по дана после увођења шестојануарске диктатуре, па да се схвати како је морао бити гоњен и најмањи несмишљен потез државног чиновника, а да и не говоримо о неком напреднијем ставу, поготово једног професора.

Ваљевци памте службовање и боравак у њиховом граду професора Иве Маринковића. Његов ђак, Милијан-Мића Јерemiћ, у књизи „Жикица Јовановић — Шпанац“, пише:

— Тих година, као противник диктатуре, премештен је из Сплита у ваљевску гимназију професор Ива Маринковић. Био је тих, миран, бледог и испијеног лица. Одавао је човека који је доста пропатио. Говорио је убедљиво, течно. С великим интересовањем су га слушали сви с којима је долазио у додир. Његов однос према ђацима био је пријатељски, однос старијег друга који брижљиво помаже млађима. И онда када су ђаци правили изгреде, он никада није подизао тон и оштро с њима разговарао, већ их је саветовао, тражио је узроке и предочавао им последице. Овакав метод утицао је на несташне ђаке боље од најоштрије казне, а за разред била је највећа срамота да се сличне ствари понављају. У разговору са ђацима имао је узречицу „Ели“! Због тога су га ђаци међу собом звали „Ели“, чак и „Наш Ели“, чиме су изражавали своју блискост и симпатију према њему. Строго се водило рачуна да он за свој надимак не сазна, да не увреди. Ива је за време одмора редовно разговарао са ђацима. Умео је да им се приближи и да стекне њихово поверење. Интересовао се за њихов живот, услове рада, за књиге које читају и препоручивао им литературу, као и филмове које треба да гледају. Он је уводио ђаке у дискусију о свим овим питањима да би упознао ниво њиховог знања и њихово интересовање за поједине области.

— Он је са њима дискутовао о филозофији о француској револуцији и о социјалним питањима. Ово је било први пут да у гимназији наставник дискутује са ђацима о социологији. Тема се сама по себи наметнула повodom дискусије о књизи „Јадници“ од Виктора Игоа и Жану Валжану, главном јунаку у њој. Жикица је показао доста знања дискутујући са културним професором. Дискусије су се често водиле, професор је приликом њих посебну пажњу обраћао на Жикицу.

— Ви имате доста солидног знања — рекао му је после једне дискусије професор. — Добро резонујете, правилно и логично мислите. Наставите тако да радите и читате ... Читајте и стално читајте, али олабудајте литературу. У томе вам могу ја помоћи. Видим да вас све интересује. Чак сте и „Вољгина“ читали. Да би се он разумео, треба прочитати нешто од уводне литературе која помаже да се схвати „Историјски материјализам“ ... Ви имате доста смисла за књижевност ... Можда ћете после матуре определити се да студирате књижевност?

— После искључења из ваљевске гимназије Жикица је наставио школовање у Београду. У писмима својим ваљевским друговима редовно се интересовао за професора Иву Маринковића. У каснијим годинама, када се већ политички формирао, као студент филозофског факултета универзитета у Београду, он се сећао разговора са драгим „Елијем“, Сећао се пријатељских савета и речи свога професора. Једном је рекао:

— Наш „Ели“ је симбол доброте и поштења. Ако бих се једнога дана одлучио да будем професор и да радим са ђацима у школи, трудио

бих се да будем онакав педагог као Ива Маринковић и да стекнем општу културу и знање, опет као Иво Маринковић.

— Такво мишљење ђака о свом професору највећа је награда коју један педагог може да заслужи.

Тако је о Маринковићу писао Милијан — Мића Јерemiћ, а он га је, као његов ђак, одлично познавао.

За време службовања у Ваљеву, Иво Маринковић није имао своје одељење, односно, ниједном разреду није био разредни старешина. Разлог томе треба тражити у чињеници да је предавао само VI, VII и VIII разреду, а сва ова три разреда имала су своје разредне старешине, које су их од V разреда, по правилу, водиле до матуре. Није могао бити разредни старешина неком нижем разреду, јер тамо није ништа предавао.

Ученици VIII разреда са својим наставницима и директором М. П. Јаскићем — Иво Маринковић, у првом реду (на крају)!

На крају школске 1931/32. године Иво је упутно на поправни испит: Нешић Живорада из VII₂ разреда из предмета филозофска пропедевтика, и из латинског језика ученике VI₂ разреда Влајковић Владимира и Лукић Татјану. Сви троје полагали поправни испит у августу и положили. Маринковићева предавања слушало је у тој школској години 30 ученика VI разреда, 79 ученика VII разреда и 29 ученика VIII разреда, дакле, свега 138 ученика, међу којима су били Жикица Јовановић (до искључења из школе), касније борац у шпанском грађанском рату, који је 7. јула 1941. године у Белој Цркви опалио прву пушку на непријатеље, Милијан-Мића Јерemiћ, првоборац и Бранислава Илић, једна од три сестре Илић, које су заробљене као партизанке и стрељане у шабачком логору, 1942. године. Биле су то тешке године у економском смислу речи. Ваљевска гимназија је уписала 833 ученика,

али је на крају године остало свега 783 ученика. Услед лоших финансијских прилика мало је деце давано у гимназију. Довољно је навести да је III и IV разреда било само по 2 одељења, а V разреда само једно. Иначе је у VII разреду било 3 одељења, а у VIII 2. То су биле генерације које су пошле у гимназију пред велику светску кризу, биле у време када је криза највише беснела.

Иво Маринковић служио се при предавањима за латински језик: Латинска граматика (синтакса) од Јована Туромана и Латински писци од др. Николе Вулића, а за предмет филозофска пропедевтика Основи филозофије од др. Борисава Лоренца.

Последњи писани помен Маринковићевог боравка у Ваљеву је одлука наставничког савета ваљевске гимназије о одређивању контролног одбора за преглед рачуна свих фондова (изузев фонда за потпомагање сиромашних ученика). Маринковић је ушао у контролни одбор са али, пошто је одмах после тога премештен из Ваљева, вероватно није ни вршио дужност члана контролног одбора.

Ученици ваљевске гимназије којима је Маринковић предавао латински и филозофију добро га се сећају. Као што каже у својој књизи Мића Јеремић, он је уместо наше узречнице „Је ли“, употребљавао своју, „Ели“, због чега је и добио надимак. Ђаци су ђаци и они издевају имена и добрим и лошим професорима. Они га се сећају углавном по надимку, а не по имену и презимену. Чак су му надимак били и проширили, па су га звали „Ели ели, лама азавтани“, што је, уствари, наслов једне социјално-сатиричне песме хрватског песника Силвија Страхимира Крањчевића. Ко зна садржај ове песме, мора да се замисли над неким Крањчевићевим стиховима, јер, као да су писани, као да се односе на једног Иву Маринковића, онаквог какав је био, односно, онаквог какав ће бити после одласка из Ваљева. Крањчевићев стихови звуче као пророчанске речи. А Иво, по ваљевском надимку носи насловне речи ове дивне песме.

Иво је рођен 13. децембра 1905. године у Сутивану на острву Брачу, у чиновничкој породици. У родном месту завршио је основну школу. Његови школски другови кажу да је то било најбоље дете у школи. Био је један од најмирнијих, тако да се у његовом дечачком темпераменту није могло наслутити ништа од будућег бунтовничког и револуционарног темперамента. Наставља школовање у класичној гимназији у Сплиту, који завршава као одличан ђак, 1924. године. Исте године уписује се на медицину, али после годину дана напушта овај факултет и уписује се на филозофски факултет у Загребу, где студира класичну филозофију.

Факултет је завршио 1931. године, па је после кратковременог службовања у Сињу и Пожаревцу дошао у Ваљево, са већ положеним професорским испитом.

Ујесен 1932. године одлази из Ваљева, по својој молби у Копривницу, где предаје у гимназији, све до хапшења, априла месеца 1935. године.

Маринковићевим доласком у Копривницу обнавља се рад културно-уметничког друштва „Освит“ у гимназији, са литерарном секцијом,

шаховском, тамбурашком, дилетантском и туристичком секцијом. У свим секцијама Иво активно сарађује, али се разговори са ученицима, члановима секција, обично завршавају политичким темама.

На часовима филозофије и историје најдубље се задржава код оних методских јединица код којих је могао на примерима да покаже класе и класну борбу.

Брзо око себе окупља напредне омладинце и отворено им говори о комунизму.

Такав његов рад постаје запажен и он већ 1933. године буде примљен и чланство Комунистичке партије Југославије. Директно из Загреба добија материјале од Централног комитета КПХ, шири их даље. То су: „Пролетер“, „Срп и чекић“, „Борбени студент“, „Економска криза код нас и у свијету“ и др. Одлази у Загреб на састанке, где од раније има шифром уговорене састанке. Једном приликом договорено је било да се појави са београдском „Политиком“ у руци, а лице које је требало да му приђе, имало је да му се обрати питањем „Где је биоскоп „Централ“, а он је имао да одговори „Тамо где игра Тарзан“.

У оквиру сеоских читаоница држи предавања по околним селима, где најчешће одлази бициклом. Већином преко својих напреднијих ђака повезује се са сељацима, занатлијама, радницима, сеоском сиротињом, са којима одржава редовне контакте, углавном, водећи политичке разговоре.

Овакав његов рад није могао остати незапажен. Полиција је, вероватно, преко неког свог поузданика, сазнала и за детаље његовог рада, па га је са групом ђака и сељака, ухапсила. После дуге и тешке истраге у загребачкој полицији, спроведен је у Бјеловар, где му је суђено и где је осуђен на 7 месеци затвора и на две године губитка грађанских права. На жалбу државног тужиоца Касациони суд у Загребу повисно му је казну на 3 године затвора и 4 године губитка грађанских права. Поред њега осуђен је један сељак, док је већи број ђака и сељака, после истраге, пуштен кућама некажњен, али је доста ђака искључено из гимназије. Неколико чиновника је изгубило службу.

Иво Маринковић није крио пред полицијом своје комунистичко уверење. Само су странице његових саслушања остале без икаквих имена. Он је признавао своју комунистичку делатност, али је своје другове и своје сараднике чувао и сачувао.

После осуде спроведен је у Лепоглаву, затим у Марибор и најзад, у Сремску Митровицу, где се упознао са великим бројем осуђених комунистичких првака. Постаје још чвршћи, још непоколебљивији. После издржане казне, имао је обичај да каже „Мени је робија други универзитет“!

У Сремској Митровици упознао се са Мошом Пијаде, који на њега утиче да са још већим жаром ради за комунистички покрет. Моша му је нарочито помагао у стицању марксистичког знања.

У пролеће 1938. године Маринковић излази са робије. Службу, наравно не може да добије. Одлази у родни крај, повезује се са покретом исте године тамо формира прву партијску ћелију на Брачу.

Касније добија службу као књиговођа у фабрици кожа у Карловцу, где ради све до 1941. године. По капитулацији одлази поново на Брач, где одмах ради на прикупљању оружја и припремама за устанак.

Од 1939. године под псеудонимом „Славко“, који псеудоним ће му остати до краја, Маринковић врши дужност секретара Окружног комитета КПЈ за Карловац, Кордун и Банију. Следеће године постаје члан ЦК КП Хрватске.

Већ 25. јуна 1941. године Маринковић у заједници са Јосипом Крашом и Већеславом Хољевцем формира Војно-оперативно руководство.

Прву диверзантску акцију у том крају организовао је Маринковић. Група диверзаната привукла се усташком војном магацину и узела 9 пушака, сандук муниције и бомби. Тим оружјем наоружан је први партизански одред у Тушиловићу.

Организовао је одлазак великих група у партизане, прекидање телефонских и електричних водова, диверзије на путевима и железничким пругама.

Одлази по партијском задатку у Мославину, Славонију, Лику, а у најсудбоноснијим данима борави на Козари и активно учествује борбама против усташа и Немаца. Руководи великом окружном партијском конференцијом у Кладуши, 1942. године.

Када је 1942. године од усташа ухваћен и ухапшен секретар ЦК КПХ Андрија Хебранг, питан је, наравно, и за Иву Маринковића. У саслушању од 14. липља (јуна) 1942. године обављеном у јасеновачком логору, Хебранг каже:

— У окружном комитету за Кордун и Банију налази се проф. Иво Маринковић, који илегално живи у Карловцу. Тај исти професор одржаје везу са Загребом преко курира. Између штаба партизанског на терену и Централног комитета постоји веза преко курира. Раније док је била на слободи Цинципинка, примала је на „Јавки“ те курире, те према томе и знаје који су то људи.

Хебранг је, дакле, још тада провалио рад Иве Маринковића. Међутим, Иво је пао тек после осам месеци, када се Хебранг поново нашао у партизанима, где је дошао заменом за неке високе усташке полицијске функционере, заробљене од стране партизана. Тек 1948. године сазнало се за издају Андрије Хебранга, па је тада над њим водно истрагу Миле Милатовић, који је оне године, када је Иво био професор у Ваљеву, матурирао у ваљевској гимназији.

Иво је октобра 1942. године прешао на илегални рад у Загреб, као секретар ОК КПХ за Северну Хрватску и Загреб. Ту је радио све до почетка фебруара 1943. године.

Једна од најплеменитијих акција Иве Маринковића је, свакако, организовање пребацивања великих песника Владимира Назора и Ивана Горана Ковачића у партизане. „Инжењер“ о коме Назор пише у свом Дневнику „С партизанима“, није нико други до Иво Маринковић.

Свој дневник Назор почиње описом сусрета са „инжењером“, који то није био, а онда објашњава како га је тај „тајанствени шутљивац инжењер“ аутом извео из Загреба у Дубраву и предао још тајанственијем „Конспиратору“ (Драгутин Саили), који га је одвео у одред.

Иву Маринковића издао је усташкој полицији неки Мато Рендулић, који се по налогу полиције увукао у Партију. Иво га је лично одвео у одред крајем јануара 1943. године. После неколико дана, вратио се „послом“ у Загреб и јавио Иви где треба да дође за неко оружје. Наравно, полицију је био известио за место састанка, која је направила заседу и ухватила га. Интересантно је да су у одреду осетили да је Рендулић провокатор и да је Иви било написано писмо о томе, али је Рендулић био бржи. Писмо је стигло касније, онда, када је Маринковић већ стајао у злогласном усташком затвору „Синг-Сингу“. Зна се да је тамо покушао да изврши самоубиство, јер није више могао да трпи муке којима је био изложен.

Не зна се када је Иво Маринковић уморен, нити каквом је смрћу умро. После рата све се чинило да се сазна где је бар сахрањен, али у аналима усташке полиције нема ни помена о њему, из чега се извлачи закључак да полиција није успела ни да сазна кога је имала у рукама.

Тако је нестао један дивни лик професора ваљевске гимназије из школске 1931/32. године, који је био стручњак за историју старог века, а активно учествовао у стварању наше најновије историје.

У Карловцу му је подигнут леп споменик. Дрвно — индустријски комбинат у Осијеку носи његово име. Гимназија у Копривници зове се његовим именом, а већи број улица у Копривници, Карловцу и другим местима носи његово часно име. То је, поред осталог, једно од признања овом ретком човеку и борцу.

Овај човек о коме смо до скоро мало знали, човек који је у нашој средини деловао релативно кратак временски период и то пре непуних четрдесет година, сигурно да је оставио нешто у срцима својих ученика из ваљевске гимназије. Јер, није мали број оних чији је животи пут у овом рату ишао истим колосеком као пут Иве Маринковића. Ради тога је добро да га, макар и са закашњењем, на овом месту поменемо.